

Francesc Foguet i Boreu

## «ATADO Y BIEN ATADO» DE LA DICTADURA A LA MONARQUÍA, DE VILANOVA I LA GELTRÚ ESTANT

«És ara quan ens cal escampar el vi  
i empillocar-nos fins que ens fugi el seny,  
que el tirà és mort!»  
«Traduït d'Alceu», a *Cau de llunes* (1977),  
de Maria Mercè Marçal

1

Amb la mort del dictador Francisco Franco, la matinada del dijous 20 de novembre de 1975, els poders locals de Vilanova i la Geltrú vinculats directament al règim mobilitzaren ben aviat els seus ressorts. El mateix dijous a la nit, l'Ajuntament i el Consell local del Movimiento es reuniren en sengles sessions extraordinàries, totes dues sota la presidència de Miquel Benavent Seguí, alcalde i cap local del Movimiento.<sup>(1)</sup> Entre altres decisions inconfessades, que és possible que mai no arribem a conèixer, els reunits acordaren l'enviament de telegrams de condol a l'esposa del Generalísimo, Carmen Polo, al president del Consell de Regència i al secretari general del Movimiento. Segons recollia *Villanueva y Geltrú. Semanario de Información Local*, dirigit en aquells moments per Jaume Carbonell Masip, la sessió extraordinària del Ple de l'Ajuntament del mateix dia 20 resolgué d'expressar, en nom de la ciutat, el condol oficial per la mort de Franco:

*Recogiendo el sentir unánime de la  
Ciudad, que al igual que el resto de los*

*españoles, vive momentos de sentido  
dolor y tristeza, que se testimonie la  
profunda condolencia a la Exma. Sra.  
D.ª Carmen Polo Viuda de Franco, y a  
los Excmos. Sres. Presidente del  
Consejo de Regencia y Presidente del  
Gobierno por el fallecimiento del  
Excelentísimo Sr. Don Francisco Franco  
Bahamonde, Jefe del Estado Español y  
Generalísimo de los Ejércitos.<sup>(2)</sup>*

Dos dies després de la mort de Franco, el setmanari oficialista *Villanueva y Geltrú*, depenent de la Red Catalana de Prensa del Movimiento, publicà en la seva edició especial del 22 de novembre de 1975 el missatge que llegí el president del govern, Carlos Arias Navarro, per ràdio i televisió, en el qual es recollia el comiat del dictador i l'herència que deixava en el rei Juan Carlos I, nét d'Alfonso XIII de Borbón: «Quiero agradecer a cuantos han colaborado con entusiasmo, entrega y abnegación, en la gran empresa de hacer una España unida, grande y libre. Por el amor que siento por nuestra Patria os pido que perseveréis en la unidad y en la paz y que rodeéis al futuro Rey de España, don Juan Carlos de Borbón, del mismo afecto y lealtad que a mí me habéis brindado, y le prestéis, en todo momento, el mismo apoyo de colaboración que de vosotros he tenido.»<sup>(3)</sup> Amb la retòrica de la por, habitual del règim, el comunicat pòstum advertia dels perills que, desaparegut el Caudillo, es congriaven per a la «patria»: «No olvidéis que los enemigos de España y de la civilización cristiana están alerta. Velad también vosotros y para ellos deponed frente a los supremos intereses de la patria y del pueblo español toda mira personal. No cejéis en alcanzar la justicia social y la cultura para todos los hombres de España y haced de ello vuestro pri-

mordial objetivo. Mantened la unidad de las tierras de España, exaltando la rica multiplicidad de sus regiones como fuente de la fortaleza de la unidad de la Patria». Era l'ignominiós *testament polític* del Generalísimo.

El setmanari vilanoví manifestà el seu condol per la notícia de la mort de Franco en la portada de l'edició especial del 22 de novembre, parcialment preparada des de feia dies tot esperant de poder-hi estampar la data històrica: «El semanario local, como portavoz de la ciudad, se une al duelo nacional por la muerte del Jefe del Estado Generalísimo Franco, y al hacerse eco de la triste noticia eleva sus preces al Altísimo por el eterno descanso de su alma.»<sup>(4)</sup> En una nota biogràfica panegírica sobre el dictador, publicada també a *Villanueva y Geltrú*, es consignava que Franco s'havia posat al capdavant del «Movimiento Nacional iniciado el 18 de julio de 1936» i que hi havia lluitat com un General, si bé «todos adivinan en él al futuro Caudillo que había de llevar felizmente a la Patria a sus más altas metas». Amb l'acabament de la guerra, Franco havia inaugurat, segons aquesta nota, una nova etapa en la història espanyola: «Franco, el estratega genial en la guerra, iba a ser, como Jefe de Estado, el hombre que había de desplegar más serenidad y energía en la lucha diaria, el Caudillo que había de pulsar con más acierto los difíciles resortes del mando de una nación.»<sup>(5)</sup>

## II

A més de fer-se ressò de la «triste noticia», l'edició extra del setmanari *Villanueva y Geltrú* resseguia en sengles articles les visites de Franco a la ciutat i el lliurament, al Palacio del Pardo, de la Medalla de Oro de Villanueva.<sup>(6)</sup> Eren dues mostres ben eloqüents de la immillorable relació que mantenia l'oligarquia socioeconòmica local amb el règim dictatorial. La dreta vilanovina visqué en feliç conniven-

cia amb el règim franquista i, versàtil i adaptable com era, la majoria dels seus membres –llevat dels irreductibles– de seguida va saber moure els fils per desvincular-se del seu passat franquista, declarar-se paradoxalment com a «apolítics» o «polítics accidentals» i, ni que sigui en les formes, reciclar-se com a demòcrates moderats *avant la lettre*.<sup>(7)</sup>

Durant la dècada del 1940 i 1950, Francisco Franco féu dues visites oficials i una de privada a Vilanova i la Geltrú. La primera tingué lloc el 30 de gener de 1942 amb motiu d'un viatge de Barcelona a Tarragona. Les Rambles Ventosa i Vidal eren guarnides amb domassos i banderes i un gran arc donava la benvinguda al Generalísimo. En l'encreuament amb la Rambla del Caudillo, l'esperaven les autoritats locals, el Frente de Juventudes, la Secció Femenina, Milícies locals i una bateria del Regiment d'Artilleria número 62 amb la seva bandera formada per a rendir tots els honors. A dos quarts de dotze, les sirenes de les fàbriques anunciaren l'arribada de Franco. Al pas de la comitiva, una multitud envoltà el cotxe oficial i, com ja era de consuetud, se sentien els crits enèrgics de «¡Franco!, ¡Franco!, ¡Franco!». Després de saludar les autoritats i passar revista a les tropes, el Generalísimo reemprengué el viatge cap a Tarragona.

La segona visita fou el 8 de juny de 1949. Franco feia una estada a Barcelona i aprofità l'avinentesa per desplaçar-se a Vilanova i la Geltrú per visitar la fàbrica Pirelli, del tot reconstruïda, segons deien les cròniques oficials, després de «los daños producidos por la voladura efectuada por el ejército rojo en su retirada».<sup>(8)</sup> Com recordava l'alcalde franquista Antoni Ferrer Pi (1946-1969), l'Ajuntament mantingué relacions amb diverses empreses que buscaven lloc per a traslladar-se i, a manera de reclam mercantil, féu gestions perquè Franco visités la ciutat i fonamentalment la importantíssima fàbrica Pirelli.<sup>(9)</sup>

Com en la primera estada del dictador a la ciutat, la premsa parlava del caràcter «apoteósic» de l'esdeveniment: tota la ciutat esperava Franco al llarg de la carretera i de la Rambla Pirelli, i banderes, arcs triomfals i flors innumerables guarnien l'itinerari de benvinguda. El Caudillo fou rebut per Antoni Ferrer Pi, alcalde de la ciutat i cap local del Movimiento, «autoritats, falangistes i molt de públic».<sup>(10)</sup> Acompanyat per l'alcalde, que li va lliurar la vara (símbol inequívoc del poder de la ciutat), es dirigí a peu a la factoria de Pirelli. Durant aquest breu passeig, respongué les aclamacions de la multitud saludant amb la mà i fent lluir el seu somriure sinistre. A l'entrada de la fàbrica, els senyors Josep Bertran Musitu, financer i consumat franquista, Carlo Terzi Fugazza, director executiu de Pirelli, i Guillermo de Azcoitia, director general, a més d'altres directius de l'empresa, el saludaren i l'acompanyaren per diferents seccions de la factoria, on els treballadors estaven al peu del canó. Acabada la visita, el Caudillo se'n va anar cap a Sitges.

La darrera estada de Franco a Vilanova i la Geltrú tingué, en canvi, un caràcter estricte privat. La tarda del 7 de juny de 1952, arribà a bord d'una faluga que el conduí des del iot Azor i que desembarcà a l'espigó que hi havia aleshores a l'escullera de llevant del port vilanoví. El dictador fou hoste del financer Felip Bertran Güell, fill de Josep Bertran Musitu (tots dos, franquistes de primera fornada), a la seva Casa del Mar, on pernoctà aquella nit. L'endemà, mig d'incògnit, viatjà a Barcelona en cotxe.

Vint-i-dos anys més tard, el 1974, l'Ajuntament de Vilanova concedí a Francisco Franco la primera Medalla d'Or de la ciutat. Les autoritats locals es proposaven d'atorgar aquest guardó a aquelles personalitats que haguessin destacat pels seus mèrits o pels serveis rellevants a la ciutat. La primera Medalla d'Or es concedia a Franco com a reconeixement

«por la dedicación de su vida al servicio de la Patria, llevándola a las más altas metas y consiguiendo para todos los españoles paz, orden y prosperidad». El lliurament tingué lloc el 16 de gener, en una audència al Palacio del Pardo, en què l'Ajuntament, presidit per l'alcalde Miquel Benavent Seguí, acompanyat pel governador civil, Tomás Pelayo Ros, i per altres membres del consistori, tots vestits de jaqué: els quatre tinents alcaldes, Emili Figueras Gispert, Miquel Ansón Alegre, Josep Raventós Oliva i Pasqual Ferrer Soler; els consellers Josep Calvet Simó, Josep M. Contreras Olià, Joan Fortuny Parés, Joan Fusté Olivella, Manuel López López, Francesc Navarro Almirall, Antoni Ruiz de Castañeda Oliva i Josep Ventosa Torrents; el secretari Antoni Ribot, i el cap de protocol de l'Ajuntament, Josep Antoni Serra Alsina. Després de la intervenció del governador, l'alcalde de Vilanova i la Geltrú adreçà al Caudillo aquestes paraules:

*Excelencia: Villanueva y Geltrú, representada hoy por su consistorio, se siente orgullosa y emocionada al poder haceros entrega de la primera Medalla de Oro de nuestra ciudad.*

*Al igual que en aquel 8 de junio de 1949, en que su Excelencia visitó nuestra ciudad, la población entera vibra de emoción y reitera su entusiasta adhesión y cariño a vuestra persona, poniendo de manifiesto que nuestras voluntades, nuestras esperanzas y nuestros ideales siguen en la misma línea y me atrevo a decir que más fuertes y más entusiastas, si cabe, pues no en balde han pasado estos años de paz y prosperidad para nuestra Patria, sabiamente dirigida por Vos.*

*Con nuestra voluntad inquebrantable os repetimos de corazón que seguiremos siempre a vuestras órdenes, mi General.*

L'alcalde lliurà la Medalla d'Or de la ciutat a Franco i un pergamí en què, solemnement, es deixava constància de l'acte. A continuació, en un breu parlament cerimonial, el cap d'estat i Caudillo de España recordà la seva visita a Vilanova l'any 1949 i pregà a l'alcalde que transmetés a tots els vilanovins el seu reconeixement. A *posteriori*, sense gaires ganes de fer-ne memòria, Miquel Benavent Seguí consideraria aquesta visita com a merament «protocol·lària».<sup>(11)</sup>

### III

La mort del dictador motivà la suspensió i ajornament de tots els actes i espectacles públics que havien de tenir lloc a la ciutat durant el cap de setmana, com ara les sessions programades pel Festival de Cinema Amateur i els actes de l'homenatge a Josep Antoni Serra Alsina, cap de protocol de l'Ajuntament i popular locutor de Ràdio Vilanova, conegut sobretot com a promotor de campanyes benèfiques. El dol havia de ser absolut.

Conjuntament amb la Jefatura Local del Movimiento, l'Ajuntament de la ciutat organitzà, com a darrer tribut a Franco, la celebració d'«una solemne missa de funeral» al temple de Sant Antoni Abat el dissabte 22, a les cinc de la tarda. Les naus de l'església resultaren insuficients, si fem cas de la crònica que en feia *Villanueva y Geltrú*, per donar cabuda «a cuantos villanoveses quisieron asistir a la ceremonia», la qual fou presidida per les autoritats locals: Miquel Benavent, l'alcalde, la Corporació Municipal i el Consell Local del Movimiento. Les exèquies foren oficiades per nou capellans i el vicari episcopal del Garraf pronuncià l'homilia. Al final de la missa, es repartí als assistents «un sencillo recordatorio en el que se insertaba el mensaje del Caudillo al pueblo español».<sup>(12)</sup>

L'enterrament de Franco al seu mausoleu del Valle de los Caídos provocà, també segons *Villanueva y Geltrú*, una paralització total de l'activitat ciutadana: «Tanto los propios domicilios como en sociedades, restaurantes y bares, la prensa, la radio, y sobre todo la televisión acapararon la atención ciudadana consciente de su significado y trascendencia [...] merece quede registrado el respetuoso silencio, casi diríamos un inusitado recogimiento que, desde el momento en que se supo la muerte de Franco hasta su entierro, reinó en la ciudad. Ignorando los atractivos de un fin de semana con tiempo realmente bueno, calles, plazas y carreteras circundantes, impresionaban por su desolado aspecto».<sup>(13)</sup> En cap moment, el setmanari local, que s'autoanomenava portaveu de la ciutat, es féu ressò de l'alegria immensa dels qui, des de feia anys, esperaven la mort del tirà i finalment podien celebrar-la.<sup>(14)</sup> Els poders fàctics del règim, tant d'àmbit estatal com local, no perderen el temps i seguiren al peu de la lletra el guió que els havia deixat escrit el dictador.<sup>(15)</sup>

### IV

Com és sabut, el 25 d'agost de 1948, el Generalísimo celebrà a bord del iot Azor una entrevista històrica amb Don Juan de Borbón, en què es començà a preparar l'educació del príncep Juan Carlos sota la tutela del règim dictatorial. En entrevistes successives, el dictador i el pare de Juan Carlos perfilaren el relleu de règim, de la dictadura a la monarquia, encara que l'un i l'altre tinguessin idees diferents, contraposades i tot, de la manera com calia dur-lo a terme. Fins al 1969, el príncep Juan Carlos mantingué contactes sovintejats amb l'administració franquista i unes relacions cordialíssimes amb el Caudillo. Tots els caps estaven ben lligats. El dictador va saber jugar molt bé les seves cartes no sols per perpetuar-se en el poder, sinó per assegurar-se la successió a

través de la perversió –d'acord amb els seus plans i interessos– de la Monarquia borbònica.

El 23 de juliol de 1969, tot passant per sobre del cadàver polític del seu pare Don Juan de Borbón, el príncep Juan Carlos fou proclamat successor del cap de l'Estat, Generalísimo Franco, a títol de rei, de manera que, amb vehemència i tot, jurà decididament els Principios del Movimiento Nacional i les Leyes Fundamentales, una mena de compendi de les disposicions legals del franquisme. Era la «Monarquía del Movimiento», com recollí en la seva portada, dos dies després, el diari monàrquic *Informaciones*.

A partir de la seva proclamació oficial com a successor de Franco, el príncep Juan Carlos intensificà la seva presència en els actes més representatius de la vida oficial del règim i multiplicà els viatges a l'estranger.<sup>(16)</sup> Entre la mort del dictador i la pompa del seu enterrament, la proclamació del príncep Juan Carlos com a successor de Franco a títol de rei el mateix dissabte 22 de novembre, després d'una reunió extraordinària de les Corts Espanyoles, es consumà un episodi crucial per a la «cerimònia transitiva»: la institucionalització de la continuïtat del règim instaurat el 1939. El relleu de la dictadura a la monarquia segons la legalitat franquista vigent hipotecava del tot l'anomenada «transició democràtica» i, per tant, avortava d'arrel la restauració de la legitimitat republicana.

En l'àmbit local, el dimecres 26 de novembre, en el transcurs del Ple que setmanalment celebrava la corporació municipal vilanovina, s'acordà per unanimitat de palesar la seva ferma adhesió al rei d'Espanya, Juan Carlos I, en un missatge *ad hoc* a «Su Majestad».<sup>(17)</sup> El resum de l'acord d'aquesta sessió, publicat a Villanueva y Geltrú, és d'una claredat meridiana pel que fa a la successió sancionada i sentenciada pel mateix Franco:

*El Ilte. Sr. Alcalde expone el proceso de la normativa instrumentada para regular la sucesión en la Jefatura del Estado y después de decir que este objeto ha constituido una especial inquietud en el Caudillo de España, Francisco Franco (q.e.p.d.) poniéndose de relieve –una vez más– la sagacidad del insigne político desaparecido, al resolver tan acertadamente esta cuestión al recaer la sucesión en S.A.R. Don Juan Carlos de Borbón y Borbón, en cuya augusta persona concurren garantías suficientes para regir los destinos de España, extendiéndose la Presidencia en la consideración de las virtudes que en él concurren, por su tradición familiar, por la competencia demostrada en las sustituciones realizadas en la Primera Magistratura de la Nación, así como por el contenido de su mensaje con motivo de su proclamación como Rey de España, lo que evidencia la favorable acogida que ha logrado tanto en el orden nacional como en el ámbito internacional.*

*Por todo ello, a propuesta de la Alcaldía Presidencia, con la seguridad de recoger el sentir unánime de la población, se acuerda formular los más fervientes deseos de que su Majestad el Rey D. Juan Carlos I (Q. D. G.) tenga un dilatado, feliz y fecundo reinado –aciertos que cabe esperar de las acendradas virtudes que arraigan en su real persona– así como testimoniarle la leal y entusiasta adhesión y ofrecerle la máxima e incondicional colaboración en el cumplimiento de la alta misión que el Trono le impone.*

Com a mostra de l'hagiografia que despertava l'excels finat, durant els dies posteriors a la mort del tirà, diàriament es renovaren cinc roses vermelles al bust del Caudillo que hi

havia al saló de sessions de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. L'hagiografia podia tenir també vel·leïtats poètiques d'exaltada adhesió al Generalísimo. Arran del seu enterrament, el setmanari *Villanueva y Geltrú* publicà un simulacre de composició poètica, signada per Pilar J. Fàbregas, que duia per títol «A Franco. En el dia del seu enterrament».<sup>(18)</sup> Descartada una lectura irònica, ja que els temps no estaven per ironies, el poema reflecteix molt bé la compunció per la pèrdua del *pater*, però també la tranquil·litat dels franquistes en uns moments transcendents, perquè sabien quina era l'herència que els deixava el seu ídol mor agònicament al llit de la Clínica de la Paz de Madrid.

A la plaça d'Orient  
avui hi ha el cor d'Espanya  
que et dona l'últim adéu  
sortit de dintre de l'ànima.

Tu has *sigut* pare per tots  
i per tu tots plorem ara.  
Seríem uns fills ingrats  
si no ploressim al pare.

Jo t'ho dic en català  
perquè és ma llengua estimada.  
Espanyola com qui més,  
però també catalana.

Tu has *sigut* pare per tots  
i entens la meua paraula.  
Les llàgrimes són ben iguals,  
les d'una regió i d'una altra.

La pau que tu ens has deixat  
ens dius que amb tu no s'acaba  
i ens has obert el camí  
per a conduir la Pàtria.

Tu que has pensat sempre amb tot  
fins ens deixes un Monarca.  
Ja no podia fer més  
el teu amor sense valla.

Tu l'has tingut al costat.  
Ell ens hi tindrà a nosaltres.  
Espanya sempre endavant  
Visca el Rei i visca Espanya!

## V

«En el fons la monarquia espanyola és una imposició disfressada de necessitat, una impostura monumental col·locada al cim del poder constitucional amb calçador.»

*Contra la monarquia* (2004), de Matthew Tree

El primer missatge públic «a la nació» de Juan Carlos I Rei d'Espanya, publicat íntegrament a les pàgines de *Villanueva y Geltrú*, atorgava a la Corona –en un acte de cinisme d'una gran transcendència històrica– una legitimitat basada en «la tradición histórica, las Leyes Fundamentales del Reino y el mandato legítimo de los españoles» [sic].<sup>(19)</sup> Amb gratitud i respecte, el nou rei situava la figura de Francisco Franco com «un jalón del acontecer español y un hito al que será imposible dejar de referirse para entender la clave de nuestra vida política contemporánea». L'enaltiment patrioticohagiogràfic de Franco era esborrador, ja que legitimava, tot legitimant-se, la Dictadura Franquista: «Su recuerdo constituirá para mí una exigencia de comportamiento y de lealtad para con las funciones que asumo al servicio de la Patria. Es de pueblos grandes y nobles el saber recordar a quines dedicaron su vida al servicio de un ideal. / España nunca podrá olvidar a quien, como soldado y estadista, ha consagrado toda su existencia a su servicio.» Com havia fet Franco el 18 de juliol de 1936, la monarquia encetava una nova etapa en la història d'Espanya com a hereva i continuadora de la que havia instaurat el dictador, però alhora amb un «esperit de concòrdia» que

venia a preparar el terreny per a l'amnistia dels botxins i el pacte de silenci segellat del 1975 ençà:

*Hoy comienza una nueva etapa de la historia de España. Esta etapa que hemos de recorrer juntos se inicia en la paz, el trabajo y la prosperidad, fruto del esfuerzo común y la decidida voluntad colectiva.*

*La monarquía será fiel guardián de esa herencia [ço és, el llegat de Franco] y procurará mantener la más estrecha colaboración con el pueblo. La Institución que personifico integra todos los españoles, y hoy, en esta hora tan transcendental, os convoco porque a todos nos incumbe por igual el deber de servir a España.*

A més d'atribuir-se la funció de cap d'Estat, segons concessió del mateix Franco, el missatge del flamant Rei d'Espanya assumia, sense cap intermediació democràtica, la funció que, més tard, li atorgaria la Constitució Espanyola de garant de la unitat de «la nación» –tal com li havia encomanat un Franco moribund, però amb les facultats mentals encara actives per signar condemnes de mort– i d'àrbitre del «sistema constitucional» –dues comeses del tot complementàries que, reinventant-se a si mateixa, la monarquia ha dut a terme amb una fidelitat absoluta fins avui. No deixava tampoc de reconèixer la importància de la resta de poders fàctics històrics: «las Fuerzas Armadas de España, ejemplo de patriotismo y disciplina» i, com a catòlic profund, de «la Iglesia». Les paraules finals anaven adreçades a legitimar la monarquia espanyola a la resta d'Europa i, de nou, a assegurar la unitat patriòtica com a objectiu prioritari:

*La monarquía española, depositaria de una tradición centenaria, envía a todos los pueblos su deseo de paz y entendi-*

*miento, con respeto siempre para las peculiaridades nacionales y los intereses políticos, con lo que todo pueblo tiene derecho a organizarse de acuerdo con su propia idiosincrasia.*

*España es el núcleo originario de una gran familia de pueblos hermanos. Cuanto suponga potenciar la comunidad de intereses, el intercambio de ideales y la cooperación mutua es un interés común que debe ser estimulado.*

*La idea de Europa sería incompleta sin una referencia a la presencia del hombre español y sin una consideración del hacer de muchos de mis predecesores.*

*Europa deberá contar con España. Los españoles somos europeos. Que ambas partes así lo entiendan y que todos extraigamos las consecuencias que de ella se derivan es una necesidad del momento.*

*No sería fiel a la tradición de mi sangre si ahora no recordase que durante generaciones los españoles hemos luchado por restaurar la integridad de nuestro solar patrio. El rey asume este objetivo con la más plena de las convicciones.*

La confirmació de Carlos Arias Navarro en el Govern i el nomenament de l'extutor reial Torcuato Fernández-Miranda com a president de les Corts i del Consejo del Reino eren la prova més evident, si en calien més, de la continuïtat del règim i la legitimació de la monarquia com el seu relleu *natural*. Entre les mesures del nou cap d'Estat, n'hi havia dues de caràcter «domèstic» que confirmaven sense complexos la fidelitat *postmortem* al dictador: Juan Carlos I atorgà el Señorío de Meirás a la vídua de Franco, Carmen Polo, i el Ducat de Franco a la seva filla, Carmen Franco Polo. La Reforma dita democràtica, no pas la Ruptura per la qual havia lluitat l'oposició d'esquerres (si més no, les seves bases) durant la resistèn-

cia antifranquista, seria dissenyada per les entranyes de la Dictadura: la instauració de la monarquia borbònica, decidida per Franco, era només el primer pas d'una obertura pseudodemocràtica sense risc i perfectament tutelada.

## NOTES

- (1) Sobre Miquel Benavent Seguí, vegeu Josep Maria Ràfols, «Benavent, el Franquisme crepuscular (1969-1976)» i «Miquel Benavent Seguí, alcalde de Vilanova i la Geltrú (1969-1976)», a *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú* [Antoni Ferrer Pi, Miquel Benavent, Josep Piqué Tetas, Jaume Casanovas, Josep González i Esteve Orriols]. *La casa de la vila de 1946-1997* (Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1997), pàg. 44-46 i 97-118, respectivament.
- (2) «Actualidad municipal. Acuerdos del Pleno: Péame por la muerte del Caudillo y adhesión al rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 21.
- (3) «El adiós de Franco», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 5.
- (4) «Franco ha muerto», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 1.
- (5) «1892-1975. Franco. Una vida al servicio de la Patria», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), p. 4.
- (6) Vegeu, respectivament, «Las visitas de Franco a nuestra ciudad», *Villanueva y Geltrú*, núm. 1478 (22-XI-1975), p. 4, i «La primera Medalla de Oro de Villanueva entregada al Caudillo», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 4. A doble pàgina, el setmanari vilanoví publicava fotografies de l'estada de Franco a la ciutat i del lliurament de la Medalla d'Or al dictador (cf. «Franco y Villanueva», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 [22-XI-1975], pàg. 2-3).
- (7) Vegeu, sobre la dreta vilanovina, a més del llibre de Ràfols citat en la nota 1, Antonio Francisco CANALES SERRANO, «La transició municipal, 1976-1979», a *Passatgers de la mateixa barca. La dreta de Vilanova i la Geltrú 1903-1979* (Lleida: ECD, 1993).
- (8) Durant la guerra, la fàbrica Pirelli es dedicà a la producció de material militar i patí diversos bombardeigs, ja que es trobava en una zona estratègica en què, en un mateix eix industrial, hi havia la Fàbrica de Mar, el port, l'estació de ferrocarril i altres tallers i indústries. El 21 de gener de 1939, les instal·lacions de la Pirelli vilanovina foren dinamitades per artifi-

ciers de l'exèrcit republicà en retirada, poques hores abans que entressin les primeres tropes del bàndol feixista. Tot i les versions disperses sobre la destrucció de la fàbrica Pirelli, Jaume Carbonell, oficinista de l'empresa durant els darrers mesos de la guerra, considerava que els encarregats de posar les càrregues explosives a la Pirelli eren de la ciutat i sabien que la fàbrica donava vida a moltes famílies vilanovines, de manera que optaren per sabotejar l'operació, que –segons la seva opinió– havia estat dirigida per tècnics soviètics, perquè la destrucció no fos total. Vegeu Albert TUBAU I GARCIA, *90 anys de Pirelli a Vilanova* (Vilanova i la Geltrú: Consell Comarcal del Garraf, 1993), pàg. 53, i Xavier CANALIS NIETO, *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú* (Vilanova i la Geltrú: *L'Hora del Garraf*, 2000), pàg. 56. Agraeixo a Miquel Àngel González Ayala que, a més de fer-me observacions intel·ligents a un primer esborrany d'aquest article, m'hagi facilitat les dues referències bibliogràfiques sobre la Pirelli suara esmentades.

- (9) RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú*, pàg. 89. D'altra banda, val la pena de recordar que, en la immediata postguerra espanyola, l'11 de juliol de 1939, el comte Ciano, ministre d'Afers Estrangers del govern feixista italià i gendre del Duce, visità la fàbrica Pirelli, acompanyat de diverses autoritats de la Dictadura Franquista, «en una operació de suport a la continuïtat de l'empresa italiana a Vilanova i potser dirigida a assegurar subministraments a Itàlia en cas d'entrar en guerra a Europa» (*ibidem*, pàg. 23).
- (10) RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú*, pàg. 89.
- (11) RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú*, pàg. 115.
- (12) «Del entierro de Franco a la proclamación del rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 1.
- (13) *Ibidem*.
- (14) Pocs mesos després, al març de 1976, el setmanari vilanoví apostaria, com la major part de la premsa franquista i, salvades totes les distàncies, seguint el model paradigmàtic de *La Vanguardia* barcelonina, per una «obertura» tutelada, que evités qualsevol vellèit rupturista: «La nueva situación del país, al margen de la conflictividad laboral, viene registrando los pasos previos e ineludibles para la democratización prevista y mayoritariamente deseada; etapas que parecen lentas para unos y precipitadas para otros, pero que entendemos deben ser *cautas y calculadas*, para no caer en el caos de la "portugalización". Parece ser que, a la vista de los acontecimientos, se impone cada vez más la conveniencia de una rápida *evolución pero sin ruptura*, teoría a la que van entrando hasta los mismos promotores de la segun-



da de dichas soluciones» («Villanueva, Hora 0. Prensa y apertura», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1493 [13-II-1976], pàg. 5; la cursiva és nostra).

- (15) En fer balanç de les notícies més importants del 1975, el setmanari vilanoví no deixava de destacar la mort de Franco com l'esdeveniment més important de l'any i, amb la retòrica solemne del periodisme del règim, resumia el procés de relleu institucional: «La noticia del año queda centrada en el fallecimiento del Generalísimo Franco, tras largos días de lucha contra la muerte. Se suspenden todos los actos y se celebran Misas por el eterno descanso de la figura desaparecida. Se cursan numerosos telegramas de pésame y la ciudad vive unos días de sentido y expectante duelo. Nuestro Semanario, haciendo un considerable esfuerzo, dado sus limitadas posibilidades, lanzó una edición especial al cabo de escasas horas de producirse el óbito. Asimismo, los villanoveses siguieron vivamente interesados los actos del juramento y proclamación del nuevo rey, don Juan Carlos I» («1975. Una edición especial dió cuenta del máximo acontecimiento del año: El fallecimiento del Caudillo de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1483 [3-I-1976], pàg. 7). Poc després, en el primer aniversari de la mort del Generalísimo, la *novollengua* monàrquica s'havia instal·lat plenament en el quart poder i la legitimació de la monarquia, com a hereva del règim anterior, es consumava amb tocs de cinisme i tot: «Hoy se cumple un año del fallecimiento del que fue Jefe de Estado, Generalísimo Franco. No podemos sustraernos de evocar una efeméride que marcó un hito trascendental en la historia contemporánea de nuestro país; el fin de un dilatado período de gobierno personal y inicio de una evolución hacia formas democráticas. / Al recordar la muerte del viejo Caudillo, que rigió durante 40 años el destino de los españoles, ciframos nuestras esperanzas en el nuevo orden de cosas que se está instaurando y cuyo espaldarazo definitivo lo han dado las Cortes con la aprobación de la Reforma Política» («Mirando atrás sin ira», *Diari de Vilanova*, núm. 1527 [20-XI-1976], pàg. 3).
- (16) «Proclamación del Príncipe Juan Carlos como Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 7.
- (17) «Actividad municipal. Acuerdos del Pleno: Pésame por la muerte del Caudillo y adhesión al Rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 21.
- (18) «A Franco. En el día del seu enterrament". Rincón poético», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 17.

- (19) «El mensaje a la nación de Juan Carlos I Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 3-4.

- (20) Sobre el període «transitiu» de la dictadura a la monarquia a Vilanova i la Geltrú, vegeu les aportacions testimonials de Sixte MORAL i Ramon FARRÉ, *Malgrat tot, avançàvem* (Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1981), pàg. 17-84; Xavier GARCIA I PUJADES, *La transició apassionada 1975-1980. Un ecologista es confessa* (Barcelona: Fundació Roger de Belfort, 1989), especialment les pàg. 19-42, i, amb rivets revisionistes, Jaume CARBONELL MASSIP, «*Diari de Vilanova: història i memòria del periòdic més antic de la premsa estatal* (Vilanova i la Geltrú: Edicions del Garraf, 2000), pàg. 142-146. Pel que fa al procés històric general des del 1939 ençà a l'Estat espanyol, són molt suggerents les heterodoxes anàlisis de Bernat MUNIESA, *Dictadura y monarquía en España. De 1939 hasta la actualidad* (Barcelona: Ariel, 1996) i *idem*, «La transició. Tot lligat i ben lligat», *El Contemporani*, núm. 25 (gener-juny de 2002), pàg. 22-26. Una interpretació molt ben documentada i extraordinàriament reveladora del procés, focalitzat en la figura del monarca, l'ofereix Patricia SVERLO (pseudònim), *Un rei cop per cop. Biografía no autorizada de Joan Carles de Borbó* ([Lizarra:] Kale Gorria, 2002).

### Froilan Franco (\*)

## SANTIAGO RUSIÑOL, UN TESTIMONI ESCOLAR

La precarietat de la vida dels mestres públics ha estat remarcada pel testimoniatge del nostre Santiago Rusiñol, el qual ens parla de les seves misèries materials i culturals, dels sentiments de pietat i menyspreu que despertaven els seus mestres [sic] i d'altres aspectes de la crònica negra del magisteri en el seu llibre *Quaderns d'estudi* (1916), a l'apartat "Quan jo anava a estudi". Aquests retalls de la vida d'en Rusiñol a l'escola pública s'han de situar ben bé a les darreries del segle XIX. En el món escolar, l'autoritat era la base del procés educatiu i la mateixa denominació "d'escolacaseria" indicava que el docent feia el paper